

se naselili v Ljubljani, Celovcu, Gorici, Trstu in na Reki. Povsod so ustanovili srednje šole, v katerih so vzgojevali duhovnike in posvetno razumništvo, prirajali šolske komedije, zastavili svoje delo na slovstvenem polju in vplivali na ljudstvo s pridigami, krščanskim naukom, marijinskimi kongregacijami in misijoni. — Kapucini, ki so imeli več samostanov v naših krajih, so bili dobri pomočniki svetnim duhovnikom, izvrstni ljudski pridigarji in misijonarji; vplivali so na preprosto ljudstvo s pasijonskimi igrami ter sprevodi in gojili slovensko narodno slovstvo.

S tem reformnim delom, ki ga je pričel škof Tavčar in dovršil Hren, se je dvignila katoliška cerkev v naših krajih do viška, ki je vzbujal občno spoštovanje.

Ravno ko so se vršili v severnih deželah naše monarhijske verski boji, je povzročila gospodljivost Benečanov, ki so hoteli biti na Jadranskem morju neomejeni gospodarji in Habsburžane popolnoma izriniti iz Italije, drugo benečansko vojno (1615—1617), v kateri so dosti trpeli isti goriški kraji kakor v sedanji vojni. Benečanom se je pa njihov naklep popolnoma ponesrečil.

Te dogodke in kulturne razmere opisuje dr. Gruden v 5. zvezku, ki ga kakor prejšnje zvezke krasi obilo slik važnejših zgodovinskih krajev, zgradb in oseb. Kolikor je podpisanemu poročevalcu v spominu literatura — na bojišču nima nobenih znanstvenih pripomočkov pri roki — je porabil dr. Gruden pri sestavi 5. zvezka ne samo vsa tozadevna znanstvena dela in zgodovinske razprave, ampak je sestavil nekatera poglavja na podlagi dosedaj še neobjavljenih arhivalnih virov in s tem razširil in poglobil naše dosedanje naziranje o dotičnih dogodkih. Zlasti vemo sedaj ceniti uspešno delovanje škofov Tavčarja in Hrena v prid nortranje reforme katoliške cerkve. Poročevalec le želi, da bi našla temeljito in povsem kritično sestavljena Grudnova zgodovina mnogo pridnih in pazljivih čitateljev in se priljubila našemu ljudstvu, da bi bolje poznalo in razumevalo domače razmere.

Korektura je skrbno izvršena, tako da je našel poročevalec le malo tiskovnih napak. Na str. 699 v 14. vrsti spodaj beri mesto Nadasdijem pravilno Nadasdyjem; na str. 704 v 21. vrsti spodaj mesto bile pravilno bila; na str. 706 v 17. vrsti zgoraj mesto Vittenbergu prav. Wittenbergu; na str. 710 v 25. vrsti zgoraj mesto Ditrichsteini prav. Dietrichsteini; na str. 725 v 6. vrsti spodaj mesto ostanajo prav. postanejo; na str. 770 v 11. vrsti zgoraj in še na mnogih drugih mestih mesto Turn ali Turen prav. Thurn; na isti strani v 23. vrsti spodaj in na str. 282 v 4. vrsti zgoraj mesto Erded prav. Erdedi. Pravilno pišemo ogrska krajevna imena tako-le: Vizlendva (str. 700, 13. vrsta od zgor.), Nagykanizsa (str. 701, 15. vrsta od sp.), Csurgó (str. 703, 14. vrsta od spod.), Mihály, Liszó, Szentpéter, Szentpál, Szentkirály, Vése, Berény (str. 703, 12. in 11. vrsta spodaj).

Neko nedostatnost je opazil poročevalec v tem kakor v 4. zvezku; dr. Gruden rabi po hrvaškem zgledu turško besedo »sandžak« (str. 770, 771, 786) mesto pravilnega pojma »pokrajina« za pojem »paša«. Sandžak je s »pokrajino« prevedel tudi jako dober poznavalec turškega jezika ogrski zgodovinar Thury, ko je prevedel v madžarščino najboljše analiste in zgodopisce.

Fr. Komatar.

Dr. Karol Capuder: **Zgodovina c. in kr. pešpolka št. 17.** (Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1915. 8°, str. 175.)

Skoro ob stoletnici, odkar je prišel »sedemnajsti« v Ljubljano in postal naš domači, kranjski pešpolk, sta izšli dve deli o polkovi preteklosti. Sicer je že l. 1858. izdal bivši polkovni avditor dr. F. Steiner 200 strani broječo knjigo »Geschichte des k. k. Prinz Hohenlohe-Langenburg Infanterie-Regiments Nr. 17«, kateremu delu se pa pozna, da je moral pisatelj orati celino in za starejšo dobo črpati iz nezanesljivega Gräfferja ml. (Annalen der k. k. Armee, Wien 1804), zgodovino svoje dobe — zlasti dogodke l. 1848/49 — pa opisuje zelo na široko. To delo je bilo treba popraviti in izpopolniti. Razni častniki so v zadnjih desetletjih po arhivih in tiskanih virih zbirali gradivo, ki je končno vsled postranskega, nebitvenega balasta tako ogromno narastlo, da so morali dve tretjini nabranega izpustiti, ko je pod polkovnim poveljnikom Botičem (1903—1908) stotnik Bergkessel rokopis pregledal. Končno redakcijo je prevzel Ferd. Strobl von Ravelsberg, čigar delo je izšlo v dveh zvezkih (Geschichte des k. u. k. Infanterie-Regiments Ritter von Milde Nr. 17, 1674—1910. Ljubljana, Kleinmayr-Bamberg, 1911).

Na teh virih temelji v glavnem tudi Capudrova prava polkova zgodovina, ki je izšla na prizadevanje bivšega polkovnika Stillfrieda s podporo deželnega odbora kranjskega in stolnega mesta Ljubljane. Medtem, ko tiči Stroblova zgodovina v marsičem še v sponah nabranega gradiva, je slednje pri Capudru glede oblike, vsebine in razporedbe mnogo bolj prosto in tvarino obvladujoče predelano; marsikatero poglavje je tukaj razširjeno in izpopolnjeno, marsikako popolnoma primerno in umestno nanovo vpleteno, tako slike in prizori ob novačenju, razne vojaške narodne pesmice, predvsem pa uvodna razmotrivanja. Tu opisuje pisatelj zgodovino brambne dolžnosti pri raznih narodih, kako so pomagali braniti obstoj države, ki jim jamči s trudom in delom pridobljeno lastnino, kakšna je bila njihova vojna oprema, kakšno orožje, kakšen način bojevanja izza časa, ko je še odločevala telesna moč, pa do dobe, ko pri izpopolnjenem orožju odločuje spretnost poveljnikova in izurjenost vojakova. Od prvotne ljudske vojske nas pelje pisatelj mimo srednjeveških vitezov in renesanških najemnikov v sredo tridesetletne vojske, v tabor prve stalne avstrijske, Wallensteinove armade, ki je tvorila jedro, okoli katerega se je zbrala tekom časa armada poznejših let. Razen šestih polkov, ki so ostali po 30 letni vojni še v službi, sta le še dva avstrijska polka za nekaj let starejša kot kranjski pešpolk št. 17. Francoski kralj Ludovik XIV. je namreč s svojimi napadi prisilil cesarja Leopolda I., da je 13. svečana 1674 naročil grofu Henriku Reuß-Plauen, da sestavi nov pešpolk, ki je bil potem dalj časa nastanjen v Konštancu ob Bodenskem jezeru. V španski nasledstveni vojski je šel polk v Italijo, odkoder se ni vrnil več v Konštanc, marveč je moral na Ogrsko v razne trdnjave in preživel dalj časa v Belgradu in bojih proti Turkom. L. 1769. so dobili polki z ozirom na činovni red svojih imejteljev (ne z ozirom na starost polka!) zaporedne številke; sedanji kranjski pešpolk je dobil številko 17. Cesarica Marija Terezija je l. 1771. določila za vse takrat obstoječe polke posebna naborna okrožja. Polk št. 17 je dobil

takrat za svoj naborni okraj Litomerice; vendar je polk kot preje tako i še pozneje dobil večkrat del novincev tudi iz Kranjske. Polk je imel do tega časa rdeče (oz. rumene) našive, l. 1770. je pa dobil sedanjo rjavo barvo, kar se mi zdi vredno na tem mestu poudariti, ker tega pisatelj ne omenja.

Ko se je po končanih francoskih vojskah vrnil polk iz Italije in Dalmacije zopet domov na Češko, pride nenadoma povelje, da mora na Kranjsko v Ljubljano. Pod francosko vlado je bil namreč stari ljubljanski polk št. 43 zatrt, po reokupaciji Ilirije pa Ljubljane niso mogli pustiti brez garnizije in tako je moral pešpolk št. 17 odriniti v Ljubljano, kamor je došel v drugi polovici novembra l. 1817. (Strobl ima nepravilno letnico 1816). Tako tvori torej odslej naprej zgodovina 17. pešpolka pravo vojno zgodovino kranjskega ljudstva. Pisatelj, ki ne opisuje le bojnih činov polka, marveč zasleduje v kratkem obrisu sodobne splošne zgodovine njegga delo in razvoj tudi v miru, nam poda na ta način v vedni zvezi z domačo grudo celo vrsto zgodovinskih sličic iz naše preteklosti. Ob tej priložnosti nas seznanja pisatelj s preosnovo naše armade v najnovejši dobi notri do nove bramborne postave iz l. 1912. L. 1867. je dobil vojak nov plašč; takrat je izginila staroslavna, v narodni pesmi toli opevana vojaška »suknja bela«. Zanimiv je dogodek, kako je dobil regiment svoj polkovni klic in zbiralno znamenje v melodiji pesmice »Popotnik pridem čez goro« (str. 88). Kar tiče discipline, vztrajnosti, hrabrosti in ostalih vojaških čednosti, je bil polk vedno med prvimi in žel zato neomejeno pohvalo in priznanje od Laudona pa do Radeckega in naših dni. Strogo discipliniranost moštva dokazuje najbolj dejstvo, da se je davno pred tozadevnim zakonom pri kranjskem polku via facti odpravilo kaznovanje s palico, ker za tako postopanje ni bilo povoda. »Moštvo je izborno, velike in krepke postave, — polku pristoji prvo mesto, — v vojni hrabrost in vztrajnost, v miru edinost in izredna pokorščina,« tako in podobno se glase pohvale predstojnikov našim fantom iz novejšega časa.

Domoljubne in junaške čine naših očetov na Laškem in v Bosni bo gotovo vsakdo z veseljem čital: marsikatera družina in vas bo našla v tej zgodovini opisano nesebično domovinsko požrtvovalnost svojcev, oziroma bližnjih sorojakov.

Delo krasi mnogo dobrih risb in slik (predvsem polkovnih poveljnikov). — V knjigi, ki je namenjena v prvi vrsti nemščine nezmožnim čitateljem, bi kazalo fonetično transkripcijo tujih imen, s pravilnim pripisom v oklepaju, d o s l e d n o izvesti. — Pisatelja je pri koncu tega dela prehitela vojska, mobilizacijsko povelje ga je klicalo drugam, »izvršitev se ni mogla popolnoma tako zaključiti, kakor je bilo nameravano.«

Dr. Jos. Mal.

Dr. Fr. Detela: Trojka. Povest. Ilustriral Ivan Vavpotič, izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1915.

Ko sem prvič bral to povest kot mlad dijak, se mi ni dopadla. Tedaj nisem vedel, zakaj ne. Danes vem: Premlad sem bil zanjo. Za to povest je treba imeti nekaj življenja in njegovih spakedranih razmer za seboj, da jo je mogoče umeti z užitkom. Zakaj pisatelj vihti bič nad t o l i k o napakami med nami, da utegne vsled hrupa izostati učinek: On biča falirane študente, udarja

po nepoklicanih pisateljih, se norčuje iz talmi-rodoljubov, debatira z neumnimi bogotajci, strže korenček ex-visokošolcu-kmetu, argumentira nespametnost dvoboja, bere levite kmetom in njihovim oderuhom: torej snovi in idej je v povesti za deset povesti. Ves ta naravnost poredni in zafrkljivi sarkazem pa ureže prav tam, kjer je tako kratek in žgoč, da šine le kot iskra iz stranic knjige. In tega, sodim, bo marsikdo Mohorjanov prezrl in s tem zgubil mnogo. Prepričan sem pa, da je od dobe, ko je knjiga prvič izšla, do danes tudi naše ljudstvo toliko dozorelo, da bo velik odstotek danes pisatelja umel, ki bi ga tedaj še ne bil. — Pripominjam pa: Jaz bi bil ob redakciji v knjigi vse latinske in grške rečenice izpustil — ali jih povedal (ne prevel) slovenski.

Karakterizacija se mi zdi najboljša: baron, Irma in Majer. Le smrt Irmine ni dovolj utemeljena. Za sceno med njo in baronom (pred smrtjo) bi bilo še treba motivov. Lovro pa me je jezil, ko se je dal tako presneto neumno vleči — pa se tako spet korenito poboljša.

F. S. Finžgar.

Slovenske večernice za pouk in kratek čas. 69. zvezek. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1915.

Večernice! Kar pomnim, sem jih bral doma za pečjo in nikdar s takim namenom, ki so mi ga letos vsilili s prošnjo. Večernice, vsepovsod pojdete — samó v naše kraje ne. Elegijo na prelepe mirne čase v rodni hiši bi najraje napisal ob vas — a prevpiti moram srčni glas in pisati — kritiko.

Torej: Večernice prinašajo letos tri zgodbe, nekaki dve povesti in skrivajo osem pesmic.

Prva zgodba: Zgodba o p o v i š a n j u. Če bi hotel v naslovu povedati tendenco, bi ga po stari šegi razširil — ali prevzetnost gre pred padcem. Rekrut Janez Hudoklin dobi vsled »izrazitega« defiliranja pred stotnikom — božični dopust, česar ni pričakoval, ker je to izredno. Doma se mora postaviti — zato se sam poviša: s strelskim znakom in zvezdo. To je njegova tragična krivda. Orožniška postaja ga naznani in Janez mora po vrnitvi v kasarno prenesti zasmeh in 21 dni ajncelnaresta...

Tragikomedija. Komentar pregovora iz novega ozračja. Jezik in pripovedovanje primerno, dasi pre-gostobesedno — seve na račun komike. Janez dobro zadet rekrut. V mirnem času bi ljudje to historijo z veseljem brali in dražili ž njo tega in onega urlaubarja. Zgodbo je spisal **Stanko Bor (Malešič)**, ki se je že prej poizkušal v humoristiki (cf. »Zoro«). Če bo vztrajal v tej smeri, nam mogoče napiše še kaj boljšega, ker vse dosedanje stvari so še začetniške. Jaz bi seveda raje, če bi nam pozneje pisal »Rdeče smehe«, ki jih vidi in poslušaja sedaj kot poročnik na soški fronti.

Finžgar je v gospodarski zgodbi **Konjička bom kupil...** v svojem elementu. Zgodbe ne povem, beri jo, da se boš čudil krepkemu gorenjskemu jeziku, izraziti karakterizaciji oseb in ozračja. Prid' se les učiti, kdor hočeš pisati povest za ljudstvo!

Mohorjeva družba bi zelo zelo ustregla občinstvu in — šoli, če bi nam leto za letom prinašala Finžgarja.

Na vrhovi h, kamor te pripelje **P. Perko** s Franico k Cili, katere mož je na orožnih vajah, kjer ga zadene solnčarica in gre potem Cila k Franci na Dolenjsko, se ne počutiš čisto nič zadovoljnega. Si pač